

Universiteit Utrecht

Sociaal netwerk van autochtone Nederlandse moeders in vergelijking met Marokkaanse migranten moeders

The social network of native Dutch mothers compared to
Moroccan migrant mothers

Bachelorthesis Pedagogische Wetenschappen

Geschreven door

Jessica van Dijk (3263371)

Michel van Hest (3634566)

Geke van der Weerd (3674908)

Tessa Wink (3624706)

Docent

Alieke Hofland Msc.

Samenvatting

Steun van buitenaf, die wordt verkregen vanuit het sociale netwerk, begint een steeds grotere rol te spelen binnen het gezin. In dit huidige onderzoek wordt gekeken hoe de rollen van de verschillende actoren van autochtone Nederlandse moeders zich verhouden in vergelijking met Marokkaanse migranten moeders. Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal er naar de actoren die een rol spelen binnen het sociale netwerk, gespreksonderwerpen, verschillende beïnvloedende factoren en de rol van media binnen het sociale netwerk gekeken worden. Er zijn veertig semigestructureerde interviews bij autochtone Nederlandse moeders afgenomen. De gegevens over de Marokkaanse migranten moeders zijn verkregen uit een eerder onderzoek door Hofland (2012). Wanneer de gegevens van beide groepen moeders met elkaar worden vergeleken blijkt dat deze over het algemeen niet in grote mate van elkaar verschillen. Zo bevatten beide netwerken evenveel actoren, ze maken op dezelfde wijze gebruik van hun netwerk en zetten media op een zelfde manier in. Zowel bij autochtone Nederlandse moeders als Marokkaanse migranten moeders is het niveau van de opleiding en de leeftijdsfase van het kind van invloed op het sociale netwerk. Het blijkt tot slot dat familie een meer bijzondere plek inneemt in het sociale netwerk van Marokkaanse moeders vergeleken met Nederlandse moeders.

Sleutelwoorden: sociaal netwerk, social kapitaal, autochtone Nederlandse moeders, Marokkaanse migranten moeders, opvoeding, sociale steun

Summary

External social support, obtained from the social network, is starting to play a more important role within the family. This paper investigates how the roles of various actors of native Dutch mothers relate to these same roles of Moroccan migrant mothers. In order to answer this question, several actors which play an influential role within the social network, topics of interest, influencing factors and the role of the media will be investigated. The investigators have spoken with native Dutch mothers, which led to forty semi-structured interviews. The information on the social network of Moroccan migrant mothers has been retrieved from a previous research by Hofland (2012). While comparing these facts of the two different groups of mothers, the results show that the groups hardly differ from one another. Both networks contain the same amount of actors, they use their network in the same manner and they make use of the media in the same way. For both the native Dutch mothers and the Moroccan migrant mothers, the level of education and the group of age of the children has a strong influence on the social network. However, as a final remark, it should be

noticed that family plays a more important role in the social network of Moroccan migrant mothers in comparison with the social network of native Dutch mothers.

Keywords: social network, social capital, native Dutch mothers, migrant Moroccan mothers, raising children, social support

Sociaal Netwerk van Autochtone Nederlandse Moeders in Vergelijking met Marokkaanse Migranten Moeders

'*It takes a village to raise a child*', aldus een oud Afrikaans gezegde. Hieruit blijkt dat vroeger al het belang van steun van buitenaf werd erkend bij het opvoeden van een kind. Familie, vrienden, kennissen en instanties kunnen op verschillende manieren hun steentje bijdragen aan de opvoeding (Nederlands Jeugdinstituut [NJI], 2010). Steun van buitenaf blijkt een grote succesfactor te zijn voor het laten slagen van een behandeling, dit geldt voornamelijk voor gezinnen waar veel risicofactoren aanwezig zijn (Houkes & Kok, 2009; NJI, 2010). Het is onder andere om die reden van belang om het sociaal netwerk van ouders zo goed mogelijk in kaart te brengen. Aangezien Nederland een multiculturele samenleving is, zullen er verschillende sociale netwerken zijn met verschillende culturele normen en waarden. De Marokkaanse populatie neemt een grote meerderheid in van het aandeel niet-westerse allochtonen in Nederland (Sanderse, Verweij, & de Beer, 2012). In het huidige onderzoek zal het sociale netwerk van zowel autochtone Nederlandse moeders als Marokkaanse migranten moeders in kaart worden gebracht.

Theoretisch kader

Sociaal Kapitaal

Er worden verschillende definities van sociaal kapitaal gehanteerd. Het huidige onderzoek zal uit gaan van Bourdieu (1989), Granovetter (1973) en Putnam (2000). Bourdieu (1989) drukt het sociaal kapitaal uit als een *resource*, wat bestaat uit een netwerk van relaties. Elk individu beschikt over een sociaal netwerk, wat kan dienen als een 'bron' waaruit 'geput' kan worden. Zodoende kan van elke relatie binnen het sociale netwerk wederzijds geprofiteerd worden. Een relatie kan mogelijkheden en hulpbronnen bieden. Granovetter (1973) benadrukt het belang van verschillende relaties binnen het sociale netwerk van een individu. Er worden sterke en zwakke relaties onderscheiden. Zwakke relaties zijn zeer belangrijk voor het bereiken van nieuwe, eerder onbereikbare bronnen van de samenleving. Het hebben van zwakke relaties brengt Putnam (2000) onder de noemer van *bridging social capital*, wat staat voor kapitaal waarmee men een brug kan slaan naar nieuwe mogelijkheden en bronnen. Dit betreffen relaties tussen mensen die geen overeenkomsten hebben met elkaar. Ze behoren

tot een andere gemeenschap. De sterke relaties worden benoemd tot *bonding social capital*, wat staat voor samenbindende relaties. Dit betreffen relaties tussen mensen die overeenkomsten hebben, met betrekking tot bijvoorbeeld de afkomst, religie, leeftijd etc. Woolcock & Narayan (2000), vullen dit aan met een derde term: *linking social capital*. Dit verwijst naar relaties met professionele instellingen en hoe men met deze instellingen in contact komt.

De actoren uit het sociale netwerk kunnen op verschillende manieren steun bieden. Cohen en Wills (1985) onderscheiden drie manieren van steun. Emotionele steun bestaat onder andere uit liefde, warmte of empathie waardoor de eigenwaarde van een persoon stijgt. Informatieele steun wordt gegeven door middel van advies of begeleiding. Deze vorm van steun bestaat vooral uit het oplossen van problemen. De laatste vorm van steun die genoemd wordt is instrumentele steun. Instrumentele steun is de meer praktische steun die geboden kan worden en verwijst naar meer fysieke hulp.

Actoren Binnen het Sociale Netwerk

Voor sociale, emotionele en instrumentele steun kunnen ouders terecht bij verschillende actoren. Een onderscheid kan gemaakt worden tussen actoren binnen het formele netwerk en het informele netwerk (Speetjens, Van der Linden, & Goossens, 2009). De formele vorm van opvoedingsondersteuning is intensief, gericht op hulpverlening en wordt uitgevoerd door professionals (Speetjens et al., 2009). Zo kunnen ouders, als ze vragen hebben voor het formele netwerk, zich wenden tot de kinderopvang, peuterspeelzaal en school (Bucx, 2011; Centraal Bureau voor de Statistiek Jaarrapport Jeugdmonitor [CBS], 2008).

Naast het formele netwerk, kunnen ouders voor hulp en ondersteuning bij het opvoeden terugvallen op hun informele netwerk. Over het algemeen doen ouders vooral een beroep op hun informele netwerk (Berens, 2005; Coffman & Ray, 1999; Doorten & Bucx, 2011 in Bucx, 2011; Vandemeulebroecke, Crombrugge, Janssens, & Colpin, 2006; Zeijl, Crone, Wiefferink, Keuzenkamp, & Reijneveld, 2005). Bij allochtone ouders ontbreekt vaker een steunend sociaal netwerk. Het blijkt dat 50 tot 70% van de allochtone ouders geen opvoedingssteun vraagt buiten de eigen kring die met name bestaat uit familie (Nijsten & Pels, 2002 in Vandemeulebroecke et al., 2006).

Opvoedvragen Binnen het Sociale Netwerk

Ouders willen graag bevestiging dat hun vragen en zorgen 'normaal' en/of veel voorkomend zijn. Ze willen graag bevestiging en herkenning van hun opvoedstrategieën (Blokland, Albeda, Bordewijk, & Van de Meer, 2006). Het blijkt dat veel ouders het prettig vinden om te praten over hun zorgen en vragen.

Ervaringen kunnen worden uitgewisseld en problemen kunnen worden gerelativeerd (E-Quality, 2009).

Speetjens en collega's (2009) laten een 'top vijf' zien in het soort hulpbehoeftes en vragen die ouders hebben. Zo gaan de meeste vragen en zorgen over de ontwikkeling en gezondheid van hun kind. Op de tweede plaats staan zorgen over het gedrag van hun kinderen. Wat gevolgd wordt door grenzen stellen, luisteren en gehoorzamen, corrigeren en straffen. Vervolgens zorgen en vragen over de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen en op de laatste plaats in de top vijf staan algemene opvoedingsvragen en -vaardigheden. Het CBS (2008) vult dit aan met zorgen over schoolprestaties en motivatie. Ook had één op de vijf ouders zorgen over de schoolprestaties en -motivatie van hun kinderen. Andere zorgen die de ouders hadden over de opvoeding, het gedrag of de ontwikkeling van hun kinderen waren: gedragsproblemen (16%), grenzen stellen en ongehoorzaamheid (16%), achterstand of vertraging in de ontwikkeling (15%), gevolgen van ziektes (11%), contacten met leeftijdgenoten en vrienden (11%) en alcohol, drug en/of roken (7%).

Beïnvloedende Factoren op het Sociale Netwerk

Verschillende factoren blijken van invloed te kunnen zijn op het sociale netwerk van moeders. Huwelijkse staat is een voorbeeld van een dergelijke factor. De vrouw zorgt ten tijde van het huwelijk voornamelijk voor de contacten binnen het sociale netwerk. De moeder uit het gezin zal dus in meer of mindere mate hetzelfde sociale netwerk behouden nadat zij gescheiden is (Vrooman, 2001). De moeder ontvangt met name opvoedingssteun vanuit contacten die dichtbij haar staan (Leslie & Grady, 1985). Alleenstaande ouders hebben andere opvoedvragen en een kleiner, maar intensiever sociaal netwerk dan gehuwde vrouwen (Doorten & Bucx, 2011).

Het niveau van een opleiding hangt over het algemeen vaak samen met het inkomen en de sociaaleconomische status (SES) van een persoon. Hoogopgeleide ouders praten vaker met actoren uit hun sociale netwerk over de opvoeding dan laagopgeleide ouders (Doorten & Bucx, 2011). Ouders met een laag opleidingsniveau hebben weinig om te geven, dit houdt in dat zij ook niet veel terug krijgen en op deze manier een klein sociaal netwerk hebben. Tevens neigt men vooral personen met dezelfde SES in hun netwerk op te nemen (Harknett, 2006). Moeders met een laag opleidingsniveau hebben zodoende (alternatief voor dus) een kleiner en zwakker sociaal netwerk dan hoogopgeleide moeders.

Er ontstaan meer sociale contacten bij de geboorte van het eerste kind en men ontvangt meer sociale steun. Ouders voelden zich deze eerste jaren

voornamelijk gesteund door hun directe omgeving (Rousseau, Van Leeuwen, Hoppenbrouwers, Desoete, Wiersema, & Grietens, 2011). Hoe ouder de kinderen zijn, hoe minder vragen de ouders hebben. Echter blijkt dit ook andersom te gelden: hoe ouder de kinderen zijn, hoe meer problemen de ouders ervaren in de opvoeding. Ouders hebben gedurende de opvoeding constant vragen en problemen. Deze vragen en problemen verschillen per leeftijdsfase van het kind (Ince, 2008).

Rol van Media binnen het Sociale Netwerk

Media biedt ouders mogelijkheden tot alternatieve informatiebronnen waar informatiele steun behaald kan worden (Madge & O'Connor, 2006; Peeters & d'Haenens, 2005). Verder kunnen er relaties tot stand worden gebracht en in stand gehouden worden met zeer gedifferentieerde groepen personen, zoals op fora op het internet. Moeders kunnen hier zowel emotionele steun, als informatiele steun van een zeer heterogene groep vrouwen ontvangen (Drentea & Moren-Cross, 2005; Peeters & d'Haenens, 2005). Ook televisieprogramma's gericht op opvoeding kunnen een groot en gevarieerd publiek bereiken en handvaten bieden voor verdere hulpverlening (Calam, Sanders, Miller, Sadhnani, & Carmont, 2008; Speetjens et al., 2009). Zodoende lijkt media tot *bridging social capital* getypeerd te kunnen worden. Media kan er ook voor zorgen dat relaties tot stand worden gebracht en in stand worden gehouden met bijvoorbeeld personen uit het eigen thuisland en in de eigen taal, wat media typeert tot *bonding social capital* (Peeters & d'Haenens, 2005; Putnam, 2000). Verder bezitten professionele overheidsinstellingen, zoals Bureau jeugdzorg en Centrum voor Jeugd en Gezin, eveneens internetsites. Media kan via deze weg ouders in contact brengen met professionele instellingen. Zodoende lijkt media als *linking social capital* gekenmerkt te kunnen worden (Woolcock & Narayan, 2000). Media biedt bovendien een zeer laagdrempelige manier van opvoedingsondersteuning (Speetjens et al., 2009; Snijders, 2006). De anonimiteit van de media lijkt voor de vaak intieme vragen een uitkomst te bieden (Drentea & Moren-Cross, 2005; Peeters & d'Haenens, 2005)

Koks (2008) laat een typerend 'westers' beeld zien van moeders die zich wenden tot de media, de zogenoemde *cybermothers*: moeders die informatie en steun ontleen aan media gericht op opvoeding (Magde & O'Connor, 2006). De moeders zijn met name autochtoon, hoog opgeleid, in de leeftijd tussen 30 en 40 jaar, werken parttime en hebben kinderen in de basisschoolleeftijd (Koks, 2008; Plantin & Daneback, 2009).

Het doel van deze scriptie is om de actoren uit het sociale netwerk van zowel Nederlandse moeders en Marokkaanse migrantenmoeders in kaart te

brengen en eventuele verschillen hiertussen uit te lichten. Hieruit is de volgende probleemstelling ontstaan: '*Hoe verhouden de rollen van de verschillende actoren van autochtone Nederlandse moeders zich in vergelijking tot Marokkaanse migranten moeders?*' Met de volgende deelvragen:

1. Welke actoren spelen een rol en waarom spelen deze actoren een rol binnen het sociale netwerk van autochtone Nederlandse moeders en Marokkaanse migranten moeders?
2. Waarover wordt er gesproken met de verschillende actoren binnen het sociale netwerk van autochtone Nederlandse moeders en Marokkaanse migranten moeders?
3. In hoeverre hebben de leeftijdsfase van het kind, huwelijkse staat en opleiding van de moeder invloed op de samenstelling van het netwerk van zowel autochtone Nederlandse moeders als Marokkaanse migranten moeders?
4. In hoeverre verschilt het mediagebruik tussen autochtone Nederlandse moeders en Marokkaanse migranten moeders met betrekking tot het oplossen van opvoedingsvragen?

Methode

Procedure

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de bestaande databank van het onderzoek van Hofland (2012). In het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van 25 moeders die in het onderzoek van Hofland zijn geïnterviewd tussen mei en december 2011. Daarnaast zijn er 40 diepte interviews afgenomen met autochtone Nederlandse moeders. Om anonimiteit te bewerkstelligen zijn namen gefingeerd. Er werd verwacht dat de moeders hierdoor vrijer over hun netwerk hebben gepraat. De interviews namen ongeveer een uur in beslag. Er zijn geluidsfragmenten gemaakt, zodat de onderzoekers de gesprekken hebben kunnen transcriberen in *Word*. Hierdoor is de analyseerbaarheid van de antwoorden vereenvoudigd. Op het gebied van ethische verantwoording kan gesteld worden dat naar aanleiding van de volgende punten het onderzoek ethisch verantwoord is. De respondenten werken vrijwillig mee, er zijn geen valse voorstellingen van zaken gegeven, de gegevens van de respondenten zijn anoniem verwerkt en de uitkomsten zullen voor de respondenten geen nadelige effecten hebben. Daarbij is het onderzoek op een controleerbare, eerlijke en objectieve wijze uitgevoerd (Peer, Bours & Beaujean, n.d.)

Participanten

De populatie bestaat uit moeders met ten minste één kind onder de 18 jaar en woonachtig in een stad. Er zijn 25 Marokkaanse moeders en 40 autochtone Nederlandse moeders geselecteerd. Er een selecte steekproef

getrokken in verband met het korte tijdsbestek waarin het onderzoek uitgevoerd is. De Marokkaanse moeders zijn geworven via migrantenzelforganisaties die hebben meegewerkt aan het onderzoeksproject 'De pedagogische gemeenschap in de multi-etnische wijk'. De Nederlandse moeders zijn geworven via de netwerken van de onderzoekers. Er is doelbewust gekozen om moeders te selecteren voor steden die goed bereikbaar waren voor de onderzoekers in verband met het korte tijdsbestek. Criteria waarop de Marokkaanse moeders geselecteerd zijn, is dat zij een Marokkaanse afkomst hebben en moeder zijn. De gemiddelde leeftijd van deze groep participanten is 36 jaar, waarvan de jongste 28 jaar en de oudste 49 jaar is. 2 van de 25 moeders zijn gescheiden of alleenstaand. Nederlandse autochtone moeders uit de stad zijn geselecteerd met ten minste één kind onder de 18 jaar. De gemiddelde leeftijd van deze participanten is 40 jaar, waarvan de jongste 21 en de oudste 56 jaar is. Van de 40 moeders zijn 11 gescheiden of alleenstaand.

Instrumenten

De interviews zijn afgenomen aan de hand van het script van 'Het Sociale Netwerk Interview' van Koeman, De Haan, De Winter en Hofland. Dit is een semigestructureerde vragenlijst waarin het sociale netwerk van moeders in kaart wordt gebracht. Er werd bijvoorbeeld gevraagd met wie ze over opvoeding praten en waarom, welke actoren dezelfde opvoeding hanteren en van wie de moeder iets had geleerd. Er werd gebruik gemaakt van het programma Vennmaker om het sociale netwerk uiteen te zetten middels het invoeren van de verschillende actoren. Vervolgens werden een aantal achtergrondkenmerken gevraagd over de actoren: de leeftijd, het geslacht, de etnische herkomst, de locatie waar de actor woont, de relatie tussen de persoon en de actor en hoe lang de persoon de actor kent. Daarna werd gekeken welke actoren elkaar kennen. Alle gegevens werden geëxporteerd naar NodeXL. In dit programma werd een figuur gemaakt om het netwerk van de moeders te tonen. De kwantitatieve data is met behulp van statistische analyses geëvalueerd middels SPSS. De uitgetypte gesprekken zijn in het programma NVIVO gecodeerd voor kwalitatieve analyse.

Resultaten

In de resultatensectie zullen per deelvraag eerst de resultaten van de Nederlandse moeders uitgebreid besproken worden, waarna er een korte vergelijking wordt gemaakt met de resultaten van de Marokkaanse moeders. Voor een uitgebreidere analyse van de gegevens van de Marokkaanse moeders wordt verwezen naar het artikel van A. Hofland (2012).

Actoren

Gemiddeld hebben de participanten 14 actoren in hun netwerk. Het diagram met de verdeling van deze groepen is te zien in Figuur 1 (Zie figuur 2 in bijlage 1 voor een vergelijking met Marokkaanse moeders). De familie, bestaande uit de echtgenoot, (schoon)ouders, broers/zussen en andere familieleden nemen samen een percentage van 31% in. De echtgenoot wordt door enkele Nederlandse moeders binnen het netwerk als vanzelfsprekend ervaren. Een aantal Nederlandse moeders noemden hun partner vrijwel direct, andere moeders gaven aan dat 'het zo vanzelfsprekend is om dingen met je partner te bespreken dat je hem vergeet te noemen'. In meerdere interviews komt naar voren dat de moeders alles als eerste met hun partner bespreken (zie fragment 1 in bijlage 2). De reden die naar voren komt binnen de interviews om de echtgenoot als eerste te benaderen zijn 'het samen opvoeden', 'elkaar goed kennen' en 'het er samen over eens zijn'. Toch is de echtgenoot voor moeders niet voldoende om alles mee te delen. Een moeder geeft hiervoor haar reden in fragment 2 (zie bijlage 2).

Naast de echtgenoot worden de eigen (schoon)ouders regelmatig genoemd bij diverse interviews. De reden die met name naar voren komt bij het advies zoeken bij (schoon)ouders is de vele ervaring die zij hebben en daarnaast komt ook 'het vertrouwde' naar voren. Verder komt de praktische hulp, zoals de kinderen ophalen en oppassen, veel naar voren in de interviews als het gaat om (schoon)ouders (zie fragment 3 in bijlage 2).

Verder worden bij de groep broer/zussen met name zussen genoemd door de Nederlandse moeders. De participanten ontvangen informatie, advies en emotionele steun van hun zussen. De redenen om een zus te benaderen komen veel overeen met de redenen die bij (schoon)ouders genoemd zijn. Ook hier worden 'het vertrouwde' door de familieband genoemd, hiernaast kwam in sommige interviews de gelijkenis in opvoeding naar voren. Daarentegen blijkt uit een aantal interviews dat, ondanks de zussen anders opvoeden dan de Nederlandse moeders, er toch gesproken wordt over de opvoeding en praktische hulp geboden wordt.

Naast familie nemen vrienden een zeer grote, ofwel de grootste (41%), plaats in binnen het sociale netwerk van de Nederlandse moeders. Bij vriendinnen zoeken de Nederlandse moeders vaker een bevestiging over de opvoeding, hiernaast ontvangen ze ook tips en steun van vriendinnen (zie fragment 4 in bijlage 2). Verder hebben de vriendinnen vaak kinderen in dezelfde leeftijd als de kinderen van de moeders. Hierdoor wordt het 'zoeken naar bevestiging' makkelijker omdat de vriendinnen tegen dezelfde opvoedingsvragen aanbotsen. Moeders geven daarentegen wel aan dat ze ook vriendinnen hebben die op een

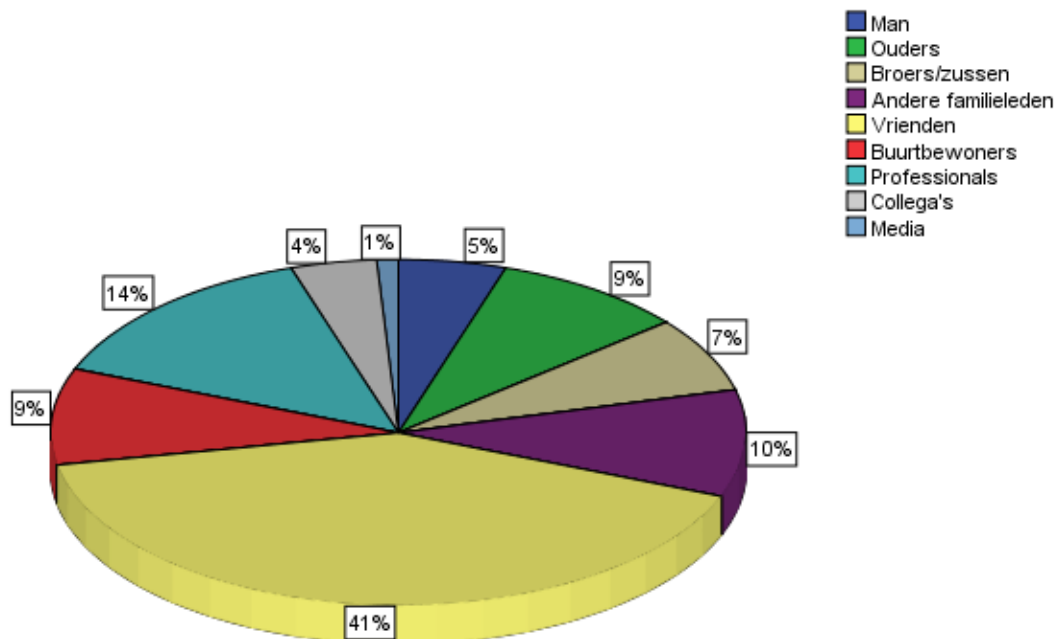
andere manier opvoeden dan zij. Verschillende moeders geven aan hier nieuwe ideeën en kennis van op te doen.

De groep buurtbewoners kan onderverdeeld worden in 'andere moeders' en 'buurtbewoners'. De 'andere moeders' zijn met name moeders van vriendjes van de kinderen. Deze moeders worden veelal ingezet bij praktische hulp, bijvoorbeeld dat de kinderen bij deze vriendjes kunnen gaan spelen als de moeder aan het werk is. Deze moeders worden echter weinig benaderd voor vragen of advies. Een reden hiervoor is dat deze 'andere moeders' qua vertrouwen verder van de Nederlandse moeders af staan. Enkele moeders geven aan dat ze deze 'andere moeders' wel benaderen voor school gerelateerde vragen, zoals pestgedrag op school.

De Nederlandse moeders weiden amper uit over de professionals. Leerkrachten van de kinderen komen veelal naar voren binnen de interviews. De standaard '10-minutengesprekken' worden hier veelal aan gelinkt. Hierbij komt voornamelijk het informatie krijgen over je kind naar voren (zie fragment 5 & 6 in bijlage 2). Het zelf opzoeken van professionals voor vragen of dergelijke wordt echter weinig genoemd. Toch komen professionals met een percentage van 14% relatief vaak naar voren. Ten slotte worden collega's genoemd. Enkele moeders geven aan dat collega's meer 'impulsief' benaderd worden (zie fragment 7 & 8 in bijlage 2).

Vergelijking Marokkaanse moeders. Het blijkt dat het aantal actoren overeenkomt bij Nederlandse en Marokkaanse moeders. Wel is er een opvallend verschil te zien bij broers/zussen en vriendinnen. Bij de vergelijking van broers/zussen met de Marokkaanse moeders komt naar voren dat in vergelijking tot Marokkaanse moeders, broers en zussen door Nederlandse moeders minder worden benaderd. Respectievelijk komen ze 25% en 7% naar voren. Verder blijkt dat in vergelijking met de Marokkaanse moeders, het gebruik van vriendinnen bij de opvoeding meer aanwezig is bij Nederlandse moeders. Marokkaanse moeders zeggen 19% en Nederlandse moeders 41% gebruik te maken van hun vriendinnen. Een ander verschil is te zien bij het gebruik van professionals. Marokkaanse moeders maken met 19% meer gebruik van professionals dan Nederlandse moeders. Bij de andere groepen is er geen of een klein verschil gevonden tussen Marokkaanse en Nederlandse moeders.

Als er een vergelijking wordt gemaakt tussen de verschillende redenen die worden genoemd bij het benaderen van actoren, komen 'het vertrouwde', 'de gelijkenis in opvoeding' en 'ervaring' overeen bij Nederlandse moeders en Marokkaanse moeders.

Figuur 1. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van Nederlandse moeders.

Gespreksonderwerpen

Er worden veel uiteenlopende thema's besproken met actoren in het sociale netwerk. Coderingen voor het analyseren van de interviews zijn gemaakt aan de hand van de gespreksonderwerpen die naar voren zijn gekomen uit het onderzoek van het CBS (2008) en Speetjes en collega's (2009). De onderwerpen zijn weergegeven in Tabel 1 in bijlage 1. Tevens is in deze tabel een weergave gemaakt van het aantal moeders dat heeft aangegeven het gespreksonderwerp te bespreken met actoren in het sociale netwerk.

Zoals uit Tabel 1 (zie bijlage 1) af te lezen is, zijn er veel overeenkomsten in gespreksonderwerpen tussen de groepen moeders. Er wordt door bijna elke moeder over de algemene opvoeding gesproken met de actoren uit het netwerk. Een grote meerderheid vraagt advies en blaast stoom af, vraagt bevestiging en herkenning bij actoren (zie fragment 9 in bijlage 2), spreekt over school gerelateerde zaken of overige zaken zoals gebeurtenissen die het gezin of het kind hebben beleefd (zie fragment 10 in bijlage 2). Voor een aantal onderwerpen geldt dat deze wel of niet genoemd zijn door de moeder, omdat deze afhankelijk zijn van de leeftijd van het kind. Wanneer de kinderen nog jong zijn, wordt voornamelijk gesproken over voeding en slapen (zie fragment 11 in bijlage 2). Als de kinderen naar de basisschool gaan, wordt vooral gesproken over school, het gedrag en de gehoorzaamheid van het kind. Wanneer de kinderen in de puberteit

zitten, zijn dit nog steeds onderwerpen waar veel over gesproken worden. In deze leeftijdsfase is middelengebruik ook een populair gespreksonderwerp (zie fragment 12 in bijlage 2).

Vergelijking Marokkaanse moeders. Er zijn een aantal verschillen in gespreksonderwerpen tussen Nederlandse moeders en Marokkaanse moeders. Ten eerste spreken Marokkaanse moeders meer over de communicatie tussen hen en de kinderen. Vaak wordt dit gespreksonderwerp genoemd in verband met regels, structuur en gehoorzaamheid (zie fragment 13 in bijlage 2). Ten tweede is er een opvallend verschil tussen de moeders met betrekking tot het gespreksonderwerp 'gedrag'. Het percentage van Marokkaanse moeders valt lager uit dan de Nederlandse moeders. Uit verdere analyse van de interviews blijkt echter dat gedrag van kinderen vaak wel voor zorgen en problemen kan zorgen. Ten derde wordt vaak gepraat over de godsdienstelijke opvoeding en het opvoeden tussen twee culturen in, de Marokkaanse en de Nederlandse cultuur (zie fragment 14 in bijlage 2).

Beïnvloedende factoren

Huwelijkse staat. Er zal hier een onderscheid worden gemaakt tussen alleenstaande en getrouwde/samenwonende Nederlandse moeders. Uit Tabel 2 en 3 (bijlage 1) is op te maken dat de gemiddelde netwerk grootte van Nederlandse alleenstaande en getrouwde/samenwonende ouders niet van elkaar verschilt, beide komen uit op een gemiddelde van 15 actoren. Dit resultaat is niet significant ($p \geq 0,05$). Uit Figuur 2 en 3 in bijlage 1 blijkt dat vrienden en professionals een grotere rol spelen bij de Nederlandse alleenstaande moeders dan bij de getrouwde/samenwonende moeders. Bij de Nederlandse getrouwde/samenwonende moeders speelt de partner vanzelfsprekend een grotere rol, maar ook de buurtbewoners en ouders nemen een groter aandeel in binnen dit netwerk.

Uit de interviews komt naar voren dat bij de Nederlandse getrouwde/samenwonende moeders de partner als een vanzelfsprekende gesprekspartner binnen de opvoeding wordt beschouwd. Bij Nederlandse alleenstaande moeders is op te merken dat de ex-partner niet helemaal uit beeld verdwijnt. Veel moeders geven aan toch nog veel met hem te overleggen als het over de opvoeding gaat (zie fragment 15 in bijlage 2).

Opleiding. Hier zijn de afgestudeerde en niet-afgestudeerde moeders met elkaar vergeleken. Onder afgestudeerde moeders wordt verstaan; moeders die een MBO, HBO of universitaire studie hebben afgerond. Het netwerk van afgestudeerde moeders bevat gemiddeld vijf actoren meer dan het netwerk van niet-afgestudeerde moeders, dit blijkt uit Tabel 2 en 3 (bijlage 1). Dit verschil is

significant ($p \leq 0,05$). In Figuur 4 en 5 is te zien dat het grootste verschil tussen de twee netwerken terug is te vinden in het aandeel dat vrienden heeft binnen het netwerk. Niet-afgestudeerde moeders vragen om meer advies aan hun vrienden. Bij afgestudeerde moeders spelen collega's een grotere rol binnen hun netwerk.

Inhoudelijk zijn er weinig verschillen tussen Nederlandse moeders die niet zijn afgestudeerd en moeders die wel zijn afgestudeerd. Er is geen verschil in opvoedvragen. Moeders die zijn afgestudeerd hebben vaker een baan en noemen collega's dan ook vaker in hun sociale netwerk. Daarnaast waren er enkele moeders die een opleiding hebben gevolgd, gerelateerd aan kinderen of jongeren. Zij gaven aan bewuster met de opvoeding bezig te zijn (zie fragment 16 in bijlage 2).

Leeftijd fase kind. In de leeftijd fase van het kind zullen drie categorieën worden onderscheiden; niet-schoolgaande kinderen (0 t/m 4 jaar), schoolgaande kinderen (5 t/m 12 jaar) en pubers (12 t/m 18 jaar). Wanneer de leeftijd fase van het kind in ogenschouw wordt genomen, valt op dat het netwerk kleiner is naarmate de kinderen ouder worden. Uit Tabel 2 en 3 blijkt dat het verschil tussen het netwerk van moeders met (niet-)schoolgaande kinderen en moeders met pubers gemiddeld drie actoren is. Geen van de verschillen tussen de drie groepen is significant te noemen ($p \geq 0,05$). Er zijn enkele verschillen in de rollen van de actoren binnen de netwerken van de moeders te vinden met betrekking tot de leeftijd fase van het kind (zie Figuur 6, 7 en 8 in bijlage 1). Zo spelen andere familieleden dan ouders, broers en zussen de grootste rol binnen het netwerk van moeders met niet-schoolgaande kinderen in vergelijking met de moeders met schoolgaande kinderen en pubers. De rol van vrienden is binnen het netwerk van moeders met schoolgaande kinderen het kleinst. De rol van professionals is echter weer het grootst bij moeders met schoolgaande kinderen. Zij blijven ook nog bij moeders met pubers een belangrijke rol spelen. De rol van buurtbewoners neemt af wanneer de kinderen in de puberteit komen, een afname van bijna negen procent.

Uit de interviews komt naar voren dat de opvoedvragen en -doelen van Nederlandse moeders veranderen door de tijd heen. Dit hangt over het algemeen vaak samen met de leeftijd fase van het kind. Zij geven aan dat zij voordat de kinderen er werkelijk waren, wel te gemakkelijk dachten over de opvoeding en dat kinderen meer structuur en regels nodig hebben dan zij aanvankelijk dachten (zie Figuur 17 in bijlage 2). Naarmate de kinderen ouder worden, is een voornaamste opvoeddoel van vrijwel alle moeders verantwoordelijkheid bijbrengen.

Tabel 2

Grootte van het netwerk van de verschillende moeders in categorieën

	Gemiddelde	SD	Minimum	Maximum
Alleenstaand Nederlands	14,55	5,61	7	25
Getrouwd/samenwonend Nederlands	14,55	4,94	8	27
Niet-afgestudeerd Nederlands	10,91	3,36	7	17
Afgestudeerd Nederlands	15,93	4,92	8	27
Niet-afgestudeerd Marokkaans	13	3,03	10	18
Afgestudeerd Marokkaans	14,79	4,54	8	26
Niet-schoolgaande kinderen Nederlands	15,93	5,99	8	27
Schoolgaande kinderen Nederlands	15,85	5,52	8	24
Pubers Nederlands	12,89	3,61	7	19
Niet-schoolgaande kinderen Marokkaans	15,33	0,58	15	16
Schoolgaande kinderen Marokkaans	15	4,80	8	26
Pubers Marokkaans	12,83	3,19	8	16

Vergelijking Marokkaanse moeders. Het is helaas onmogelijk om een vergelijking te maken tussen Nederlandse en Marokkaanse alleenstaande en getrouwde/samenwonende moeders. Van de 25 Marokkaanse moeders die in het vorige onderzoek zijn benaderd, zijn er slechts twee alleenstaand. Dit is onvoldoende om een betrouwbare vergelijking te kunnen maken.

Op het gebied van opleiding blijkt uit Tabel 2 en 3 (bijlage 1) dat Marokkaanse niet-afgestudeerde moeders gemiddeld twee actoren minder in hun netwerk zitten, dit verschil is niet significant ($p \geq 0,05$). Bij Marokkaanse afgestudeerde moeders spelen professionals en broers/zussen een grotere rol binnen het netwerk dan bij niet-afgestudeerde moeders. Bij niet-afgestudeerde moeders spelen andere familieleden een grotere rol.

Het netwerk van Marokkaanse moeders laat een vergelijkbare trend zien op het gebied van de leeftijdsfase van het kind. Ook hier is te zien dat het netwerk kleiner wordt, naarmate de kinderen ouder worden, met een verschil van gemiddeld twee actoren. Dit verschil is tevens niet significant ($p \geq 0,05$). Bij

Marokkaanse moeders spelen vrienden de grootste rol bij moeders met niet-schoolgaande kinderen, hoe ouder de kinderen worden hoe minder groot aandeel vrienden hebben binnen het netwerk. De rol van buurtbewoners en andere familieleden neemt juist toe wanneer de kinderen ouder worden. Andere familieleden hebben in het netwerk van moeders met pubers de belangrijkste rol.

Media

In de transcripties van de interviews komt in 30 van de 40 interviews het onderwerp media aan bod, er zal van deze 30 interviews worden uitgegaan. 80% van de Nederlandse moeders geeft aan gebruik te maken van één of meerdere mediabronnen. De Nederlandse moeders zijn in de leeftijd van 21 tot en met 56 jaar, met kinderen in de leeftijd van 9 weken tot 22 jaar, met uiteenlopende opleidingsniveaus en zijn zowel werkend als werkloos. Het 'gemak' van het gebruik van de media wordt vaak benadrukt (zie fragmenten 18 en 19 in bijlage 2). Een terugkerend fenomeen is dat Nederlandse moeders naarmate de kinderen ouder worden de media minder benutten. Zij lijken "hun weg gevonden te hebben" (zie fragmenten 21 t/m 24 in bijlage 2). Sommige Nederlandse moeders (20%) maken bewust geen gebruik meer van de media. Het wordt als vervelend ervaren dat op het internet vaak geen antwoorden gevonden wordt en dat het geen mogelijkheid biedt om door te kunnen vragen. Verder geven moeders aan dat in de media een ideaalbeeld geschetst wordt en dit kan leiden tot een gevoel dat de moeder het niet goed doet.

Internet. 53% van de Nederlandse moeders raadpleegt het internet. Een aantal moeders geven specifieke sites aan, te weten: *Google*, site van het consultatiebureau en 'Wij jonge ouders'. Internet lijkt met name informatiele steun te bieden. Daarnaast wordt ook het gebruik van fora genoemd. Zo wordt er gericht informatie en advies gezocht over allerlei onderwerpen, zoals voeding, hoogte van het zakgeld, drugs, ziekte en symptomen. Tevens komt er praktische informatie aan bod, zoals "wat te doen bij" waterwratjes. Moeders die een kind hebben met een speciale hulpvraag, zoals een kind met diabetes, een eetstoornis of ADHD, geven aan in contact te willen komen en contact te houden met personen in eenzelfde situatie middels het internet. Herkenning is hierbij van belang, wat uit fragment 20 blijkt (zie bijlage 2).

Televisie. 27% van de Nederlandse moeders geeft aan televisie opvoedprogramma's te kijken, zoals *The Nanny* en 'Eerste hulp bij opvoeden'. Televisie lijkt veelal praktische, informatiele steun te bieden. In de televisieprogramma's wordt advies gegeven hoe men bepaalde situaties en problemen kan aanpakken. Een aantal moeders vinden het leuk en interessant om hier naar te kijken. Moeders geven aan dat het op televisie vaak om extreme

gevallen gaat en dat het leuk is om te zien hoe anderen daarmee omgaan. Echter enkele moeders passen gegeven tips ook werkelijk toe of geven aan er onbewust van wat op te steken en toe te passen. Genoemde tips hebben betrekking op grenzen stellen, belonen, slapen en eten. Een terugkerend fenomeen is 'het trapje', een bepaalde wijze van straffen. Via dit medium wordt niet gericht gezocht naar advies of steun. Moeders lijken tips en advies op te pikken op het moment dat zij dit zien op televisie en dit nuttig achten.

Tijdschriften en boeken. 23% van de Nederlandse moeders geeft aan tijdschriften over opvoeding te lezen en 10% geeft aan boeken over opvoeding te lezen. De tijdschriften vinden ze interessant om te lezen en informatie wordt hierin niet specifiek opgezocht, "je komt het tegen" (zie fragment 25 in bijlage 2). Genoemde tijdschriften zijn 'Ouders van nu' en 'JM', waar men tips in terug vindt. Boeken lijken daarentegen benut te worden om gericht informatie op te zoeken met betrekking tot bijvoorbeeld voeding en bepaalde ideeën of visies rondom opvoeding.

Social media. 13% van de Nederlandse moeders geeft aan vormen van *social media* te benutten. *Whatsapp* en *Facebook* worden genoemd. Deze middelen worden gebruikt om op de hoogte te blijven en het op de hoogte houden van vrienden en familie. Bovendien geeft een moeder aan via de *Facebook*-pagina van het 'Centrum van Jeugd en Gezin' op de hoogte te blijven van ontwikkelingen en activiteiten.

Vergelijking Marokkaanse moeders. In de transcripties van de interviews met de Marokkaanse moeders komt in 16 van de 25 interviews het onderwerp media aan bod. Aangezien percentages een onduidelijk beeld gaven in vergelijking met de Nederlandse moeders, worden slechts aantallen gegeven. Deze moeders geven aan gebruik te maken van één of meerdere mediabronnen. Genoemde media zijn het internet (*Google*, e-mail, *Skype*), televisie en boeken. Net zoals bij de Nederlandse moeders, wordt het gebruik van internet het meeste genoemd (10x). Ook voor Marokkaanse moeders is dit een belangrijke informatiebron. Daarnaast blijkt dit medium voor Marokkaanse moeders in vergelijking met de Nederlandse moeders een belangrijk middel om contact te houden met familieleden, middels e-mail, *Skype* of MSN. Het gebruik van boeken (9x) komt vaker naar voren, aangezien de Koran een belangrijke rol in de opvoeding speelt. Bovendien worden boeken en het internet gericht geraadpleegd, zoals ook gevonden bij de Nederlandse moeders. Tevens wordt televisie (7x) genoemd. Naast het zien van de bekende opvoedprogramma's als *The Nanny*, noemt één moeder ook het zien van Marokkaanse/Turkse series. Het gebruik van tijdschriften wordt niet genoemd door de Marokkaanse moeders en

slechts een enkele moeder benoemd *social media* specifiek. Aangezien in de interviews niet gericht gevraagd is naar het gebruik van media, kan er geen uitspraak worden gedaan of moeders bewust geen gebruik maken de media.

Conclusie

Actoren

Er zijn minder verschillen gevonden tussen de Marokkaanse en Nederlandse sociale netwerken die ingezet worden bij de opvoeding dan verwacht werd vanuit het theoretisch kader. Daaruit bleek dat er bij de Marokkaanse moeders sprake zou zijn van een ontbrekend steunend sociaal netwerk (Nijsten & Pels, 2002 in Vandemeulebroecke et al., 2006). Echter blijkt dat het aantal actoren overeenkomt en er maar enkele verschillen gevonden zijn tussen de verschillende groepen binnen het sociale netwerk. De verschillen moeten bovendien kritisch benaderd worden. Er kan namelijk een kanttekening worden geplaatst bij het verschil tussen Nederlandse en Marokkaanse moeders bij het gebruik en benaderen van broers/zussen. Mogelijk hebben Marokkaanse moeders grotere gezinnen met meer broers/zussen dan Nederlandse moeders, alleen al door dit gegeven kan het grote verschil van 25% bij Marokkaanse moeders en 7% van Nederlandse moeders verklaard worden. Verder kan gesteld worden bij het genoemde verschil bij het gebruik van professionals. Het percentage van 11% wat bij de Marokkaanse moeders gekoppeld is aan professionals op school komt meer overeen met het percentage bij Nederlandse moeders. Deze vergelijking kan gemaakt worden, omdat de Nederlandse moeders met name de professionals op school, zoals leerkrachten, naar voren lieten komen.

Al met al kan gesteld worden dat het aantal actoren dat in de netwerken van Nederlandse en Marokkaanse moeders zit, gelijk is. Daarnaast zijn er maar enkele verschillen tussen de groepen die in het sociale netwerk voorkomen. Ten slotte komen de redenen waarom actoren worden benaderd vrijwel overeen tussen Nederlandse en Marokkaanse moeders. De voornaamste redenen die naar voren komen om naar deze personen toe te gaan zijn 'het vertrouwde', 'de gelijkenis in opvoeding' en 'ervaring'

Gespreksonderwerpen

De gespreksonderwerpen die veelvoorkomend zijn bij de Nederlandse moeders zijn: de algemene opvoeding; advies vragen en stoom afblazen, bevestiging en herkenning zoeken bij de actoren, schoolgerelateerde zaken of overige zaken zoals gebeurtenissen die het gezin of het kind hebben beleefd.

Er zijn een aantal verschillen in gespreksonderwerpen in vergelijking met de Marokkaanse moeder. Zo praten Marokkaanse moeders meer over de

communicatie tussen de ouders en het kind. De verschillen kunnen met grote waarschijnlijkheid worden verklaard door culture verschillen.

Wel moet worden opgemerkt dat veel autochtone Nederlandse moeders en een aantal Marokkaanse moeders advies en bevestiging vragen aan het consultatiebureau als de kinderen nog jong zijn. Tevens worden de bevindingen uit het onderzoek van E-Quality (2009) bevestigd: zowel de Nederlandse als Marokkaanse moeders vinden het prettig om ervaringen uit te wisselen en te praten over hun zorgen en vragen, ongeacht welk onderwerp. Dit komt omdat ouders vaak de behoefte hebben aan bevestiging dat hun vragen en zorgen normaal zijn of veel voorkomend. Verder blijkt uit huidig onderzoek dat ouders vaak opzoek gaan naar de herkenning van hun opvoedstrategieën. De resultaten van huidig onderzoek zijn dus vergelijkbaar met de resultaten van Blokland en collega's (2006).

Beïnvloedende factoren

Wanneer huwelijkse staat als beïnvloedende factor wordt bekeken, wordt al snel duidelijk dat er geen verschil is tussen de netwerk grootte van alleenstaande en getrouwde/samenwonende Nederlandse moeders. Dit is in overeenstemming met Vrooman (2001). Hij stelt dat vrouwen min of meer hetzelfde sociale netwerk na de scheiding hebben, doordat zij de spil in dit netwerk zijn en niet hun partner.

Tussen afgestudeerde en niet-afgestudeerde moeders is een significant verschil waar te nemen in de grootte van het netwerk. Afgestudeerde moeders hebben gemiddeld vijf actoren meer in hun netwerk zitten. Dit komt hoogstwaarschijnlijk doordat afgestudeerde moeders meer hebben om te geven, emotioneel en financieel, waardoor zij ook meer terug krijgen, in de vorm van steun bijvoorbeeld (Harknett, 2006). Ook afgestudeerde Marokkaanse moeders hebben meer actoren in hun netwerk zitten. Bij beide etniciteiten spelen verschillende actoren een grotere rol binnen het netwerk van ofwel niet-afgestudeerde of afgestudeerde moeders.

Bij de leeftijdsfase van het kind is als belangrijkste opmerking te maken dat het sociale netwerk op zijn grootst is wanneer het moeders van kinderen van niet-schoolgaande leeftijd betreft. Volgens Doorten & Bucx (2011) komt dit doordat ouders in de jongere jaren meer behoefte hebben aan steun, doordat zij minder ervaring hebben. Ook Marokkaanse moeders hebben het grootste sociale netwerk wanneer zij kinderen van niet-schoolgaande leeftijd hebben.

Marokkaanse en Nederlandse moeders komen in grote mate overeen wanneer er wordt gekeken naar de netwerk grootte van de verschillende groepen

als er gecontroleerd wordt op beïnvloedende factoren. Zij verschillen echter wanneer het aankomt op de rol van de actoren binnen het netwerk.

Media

In het huidige onderzoek maakt een uiteenlopende groep moeders gebruik van media, zodoende lijkt media een hoog bereik te hebben. Dit lijkt niet overeen te komen met het beeld wat Koks (2008) schetst over moeders die het internet benutten, ook wel zogenoemde *cybermothers* (Madge & O'Connor, 2006). Dit lijkt samen te gaan met het 'gemak' van het gebruik van de media. Naarmate kinderen ouder worden, lijken de moeders media minder te benutten. Mogelijk draagt media bij aan de beeldvorming van het ouderschap en wordt het gaandeweg fijner ervaren om ervaringen van andere moeders te horen. Media en internet in het bijzonder bieden aan de Nederlandse en Marokkaanse moeders met name informatiele en steun middels alternatieve bronnen. Internet is bij de Marokkaanse moeders bovendien van belang in het onderhouden van contacten met bijvoorbeeld familie in het buitenland. Daarnaast speelt bij de Marokkaanse moeders de Koran een belangrijke rol. Ten slotte lijkt er een onderscheid gemaakt te kunnen worden tussen media die wordt gebruikt om gericht informatie op te zoeken, zoals internet en boeken en vervolgens televisie en tijdschriften, waarbij niet gericht wordt gezocht naar advies of steun. Moeders lijken tips en advies op te pikken op het moment dat zij dit zien of lezen en dit nuttig achten. Hoewel de getrokken conclusies met zekere voorzichtigheid in acht moeten worden genomen, maken moeders wel degelijk gebruik van de media. Media is een rijkelijke bron en kan gelden als bridging en bonding social capital. Wat zowel het huidige onderzoek, als de gevonden literatuur ondersteunen (Peeters & d'Haenens, 2005; Putnam, 2000). In de hulpverlening kan hier dus ook op gelet worden. Nader onderzoek is noodzakelijk om uitspraak te kunnen doen of media ook als *linking social capital* kan gelden. Het huidige onderzoek laat althans potentie zien.

Na alle resultaten in ogenschouw te hebben genomen, kan antwoord gegeven worden op de centrale probleemstelling. De rollen van de actoren in het sociale netwerk van beide groepen moeders lijken niet opzienbarend te verschillen. Het sociaal netwerk lijkt uit evenveel actoren te bestaan. Ook zien beide groepen hetzelfde nut in van een sociaal netwerk, hetzelfde geldt voor mediagebruik. Verder zijn voor beide groepen opleidingsniveau en de leeftijdsfase van het kind van invloed. Familie neemt echter in het sociale netwerk van allochtone Marokkaanse moeders een bijzondere plaats in. Het is van belang dat men in de praktijk rekening houdt met het feit dat moeders bij vragen of advies eerst binnen hun eigen informele netwerk of via media gaan zoeken. Mogelijk

zouden professionals meer hulp en advies kunnen bieden als ze zich bereikbaarder opstellen, zodat de stap voor moeders lager is om naar het formele netwerk te stappen. Het formele netwerk zou bijvoorbeeld steun kunnen bieden via internet of op 'laagdrempelige' plaatsen, als een buurthuis. Op deze manier kunnen zij mogelijk hun bereik vergroten, hulp bieden en vroegtijdig ingrijpen als dit noodzakelijk is.

Discussie

De getrokken conclusies uit de verworven resultaten moeten met voorzichtigheid in acht worden genomen, aangezien er verschillende kanttekeningen bij dit onderzoek zijn te plaatsen. Hoewel verwacht werd dat het inzetten van meerdere interviewers zou leiden tot verhoging van de betrouwbaarheid, heeft dit hier in zekere mate niet toe geleid. De interviewers hebben zich niet strikt aan het interviewformat gehouden. In sommige interviews wordt op bepaalde onderwerpen de nadruk gelegd. Bepaalde onderwerpen zijn niet volledig uitgevraagd en er missen hierdoor relevante gegevens over bijvoorbeeld opvoedvragen en de verschillende vormen van media. Een ander problematisch fenomeen betreft de kwantitatieve analyse van de actoren. Het bleek onduidelijk onder welke vooraf opgestelde categorieën bepaalde actoren geplaatst moesten worden. Zodoende hebben de verschillende interviewers eenzelfde soort actor, zoals 'ex-partner', onder een andere categorie geplaatst. Inconsistente resultaten zijn mogelijk het gevolg, wat niet ten gunste is van de betrouwbaarheid van het huidige onderzoek. Daarnaast kunnen er kanttekeningen worden geplaatst bij de spreiding en grootte van de steekproef. Zo is er geen evenredigheid in de steekproef van Nederlandse moeders met betrekking tot de huwelijkse staat, opleiding en leeftijdsfase van de kinderen. Bovendien verschilt de grootte van de steekproef Nederlandse moeders met die van de Marokkaanse moeders, waardoor een gedegen vergelijking in feite niet gemaakt kan worden en de resultaten slechts in beperkte mate kunnen worden gegeneraliseerd. Tenslotte is het gebruikte interview, zoals in het onderzoek van Hofland (2012) is opgesteld, ten dele bruikbaar. In het huidige onderzoek staan immers andere vragen centraal. Een vergelijking met het onderzoek van Hofland (2012) blijkt hierdoor slechts in beperkte mate mogelijk.

In de toekomst zal voor reproductie van dit onderzoek wijzigingen op zijn plaats zijn. Dit geldt zowel voor het interviewformat als de instructies aan de interviewers, wat mogelijk leidt tot een volledige behandeling van de onderwerpen. Ook zal een aanpassing van de vooropgestelde categorieën in de statistische analyse genoodzaakt zijn. Tenslotte zal voor een grotere generaliseerbaarheid een grotere steekproef uitkomst bieden, waarbij oog moet

zijn voor de verschillende kenmerken. Waarbij men ook kan denken aan het betrekken van andere ethniciteiten en het interviewen van moeders door het gehele land voor het realiseren van een compleet beeld en een optimale betrouwbaarheid.

Literatuur

- Blokland, G., Albeda, M., Bordewijk, A., & van de Meer, M. (2006). *Hulp bij opvoeden*. Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut.
- Berens, S. (2005). *Behoeftte aan opvoedingsondersteuning bij gezinnen met een jong kind. Hoe ontwikkelt deze behoefte zich en valt hij te voorspellen?* (Doctoraalscriptie). Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- Bourdieu, P. F. (1989). *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*. Amsterdam: Van Gennep.
- Bucx, F. (2011). *Gezinsrapport 2011. Een portret van het gezinsleven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Calam, R., Sanders, M. R., Miller, C., Sadhnani, V., & Carmont, S. (2008). Can technology and the media help reduce dysfunctional parenting and increase engagement with preventative parenting interventions? *Child Maltreatment, 13*, 347-361. doi:10.1177/1077559508321272
- CBS (2008). *Jaarrapport 2008. Landelijke jeugdmonitor*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Coffman, S., & Ray, M. A. (1999). Mutual intentionality: A theory of support processes in pregnant African American women. *Qualitative Health Research, 9*, 479-492. doi: 10.1177/104973299129122018
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin, 95*, 310-357. doi:10.1037//0033-2909.98.2.310
- comparative study of 24 countries. *Child Indicators Research, 3*, 127-147.
- Doorten, I., & Bucx, F. (2011) Steun voor ouders bij de opvoeding: de rol van sociale netwerken, instanties en de buurt. In: Bucx, F. (2011) *Gezinsrapport 2011. Een portret van het gezinsleven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Drentea, P., & Moren-Cross, J. L. (2005). Social capital and social support on the web: The case of an internet mother site. *Sociology of Health and Illness, 27*, 920-943. doi:10.1111/j.1467-9566.2005.00464.x
- E-Quality. (2009). *Factsheet: Behoeftte aan Opvoedingsondersteuning*. Den Haag: E-Quality.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology, 78*, 1360-1380. doi:10.1086/225469
- Harknett, K. (2006). The relationship between private safety nets and economic outcomes among single mothers. *Journal of Marriage and Family, 68*, 172-191. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00250.x

- Hofland, A. (2012). *De invloed van actorgroepen op het opvoedkapitaal van Marokkaanse immigranten in Nederland* (Master's thesis). Universiteit van Utrecht, Utrecht.
- Houkes, A., & Kok, L. (2009). *Effectiviteit informele netwerken*. Amsterdam: SEO Economisch onderzoek.
- Ince, D. (2008). *Cijfers over opvoedingsvragen en -problemen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Koks, E. (2008). *Opvoedingsondersteuning via het internet. Achtergrondkenmerken van de gebruikers en de beoordeling van de websites* (Master's thesis). Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- Leslie, L. A., & Grady, K. (1985). Changes in mothers' social networks and social support following divorce. *Journal of Marriage and Family*, 47, 663-673. doi:10.2307/352267
- Madge, C., & O'Connor, H. (2006). Parenting gone wired: Empowerment of new mothers on the internet? *Social and Cultural Geography*, 7, 199-220. doi:10.1080/14649360600600528
- Nederlands Jeugdinstituut. (2010). *Het versterken van de eigen kracht en het sociale netwerk van jeugdigen, ouders en gezinnen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Nijsten, C., & Pels T. (2002). Opvoedingsvragen van allochtone moeders. In: Vandemeulebroecke, L., Van Crombrugge, H., Janssens, J., & Colpin, H. (2006). *Gezinspedagogiek Deel II: Opvoedingsondersteuning*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant
- Peer, K., Bours, D., & Beaujean, P. (n.d.). *Vragen en antwoorden onderzoeksmethoden*. Verkregen op 3 april 2013, op http://members.home.nl/jreij/onderzoeksmethoden_vragen_en_antwoord_en.pdf
- Peeters, A. L., & d'Haenens, L. (2005). Bridging or bonding? Relationships between integration and media use among ethnic minorities in the Netherlands. *Communications*, 30, 201-231. doi:10.1515/comm.2005.30.2.201
- Plantin, L., & Daneback, K. (2009). Parenthood, information and support on the internet. A literature review of research on parents and professionals online. *BMC Family Practice*, 10(34), 1-12. doi:10.1186/1471-2296-10-34
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

- Rousseau, S., Van Leeuwen, K., Hoppenbrouwers, K., Desoete, A., Wiersema, J. R., & Grietens, H. (2011). *Hoe beleven ouders het ouderschap en welke zijn hun eerste vragen?* Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Sanderse, C., Verweij, A., & de Beer, J. (2012). *Etniciteit: Wat is de huidige situatie?*. Bilthoven: RIVM.
- Snijders, J. (2006). *Ouders en hun behoefte aan opvoedingsondersteuning*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.
- Speetjens, P. A. M., Van der Linden, D., & Goossens, F. X. (2009). *Kennis over opvoeden. De vragen van ouders, het aanbod van de overheid en de mogelijkheden van de markt*. Utrecht: Trimbos-instituut, Netherlands Institute of Mental Health and Addiction.
- Vandemeulebroecke, L., Van Crombrugge, H., Janssens, J., & Colpin, H. (2006). *Gezinspedagogiek Deel II: Opvoedingsondersteuning*. Antwerpen Apeldoorn: Garant.
- Vrooman, J. C. (2001). *Netwerken en Sociaal Kapitaal*. Amsterdam: SISWO/NSV reeks. Zeijl, E., Crone, M. Wiefferink, K., Keuzenkamp, S., & Reijneveld, M. (2005). *Kinderen in Nederland*. Den Haag: SCP & Leiden: TNO.
- Woolcock, M., & Narayan, D. (2000). Social capital: Implications for development theory, research, and policy. *The World Bank Research Observer*, 15, 225-249. doi:10.1093/wbro/15.2.225
- Zeijl, E., Corne, M., Wiefferink, K., Keuzenkamp, S., & Reijneveld, M. (2005). *Kinderen in Nederland*. Den Haag: SCP.

Bijlage 1

Tabel 1.

Totaaloverzicht gespreksonderwerpen

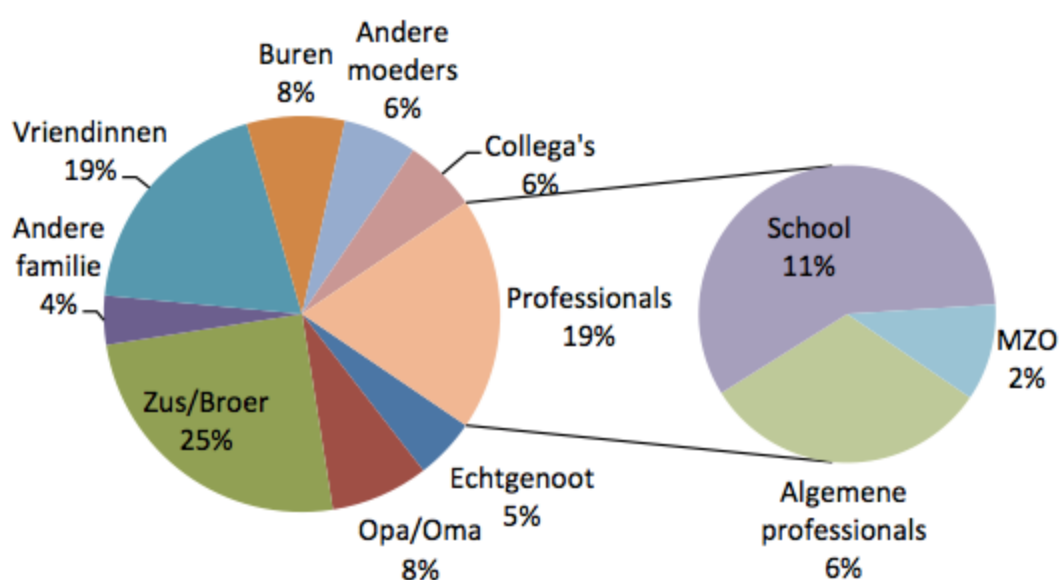
Code Nvivo	Onderwerpen	Aantal autochtone Nederlandse moeders	Percentage	Aantal Marokkaanse moeders	Percentage
Algemeen	Algemene opvoedingsvragen en vaardigheden	30	75	19	76
Advies	Het vragen van advies, stoom afblazen bij anderen of 'het ei kwijt moeten'.	27	67,5	18	72
Bevestiging	Bevestiging en herkenning zoeken bij een actor	24	60	13	52
Overig	Onder deze codering vallen alle gespreksonderwerpen die niet te plaatsen zijn in de andere coderingen zoals gebeurtenissen die het kind meemaakt.	24	60	12	48
School	Alle gesprekken met betrekking tot school, schoolprestaties en schoolmotivatie.	22	55	18	72
Gedrag	Het gedrag dat een kind vertoont	18	45	6	24
Ontwikkeling	Gesprekken over de algemene ontwikkeling, of over een achterstand of vertragingen in de ontwikkeling van het kind	15	37,5	8	32
Voeding	Alle onderwerpen die betrekking hebben op de voeding van kinderen.	12	30	6	24
Gehoorzaamheid	De grenzen die ouders stellen of belangrijk vinden en het luisteren en gehoorzamen van het kind. Bij dit thema hoort ook corrigeren en	8	20	4	16

	straffen.				
Gezondheid	Gezondheid en ziektes van het kind	7	17,5	3	12
Slapen	Alle zaken met betrekking tot slapen	6	15	4	16
Sociaal-emotioneel	De sociaal-emotionele ontwikkeling	6	15	1	4
Peers	Het contact tussen peers en het kind	4	10	1	4
Communicatie	De communicatie tussen de ouder(s) en het kind	3	7,5	5	20
Middelengebruik	Het gebruik van middelen onder jongeren, zoals drugs en alcohol.	2	5	2	8
Geloof	Opvoeden binnen twee culturen en/of een geloofsovertuiging	0	0	4	16

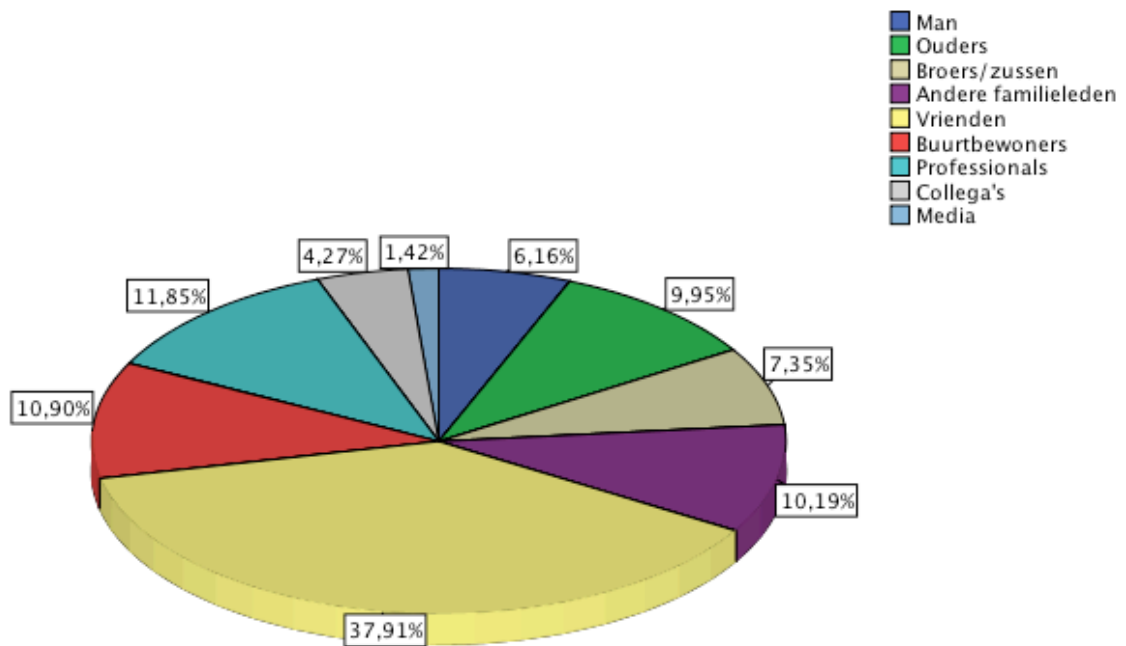
Tabel 3.

Significantie van de verschillen tussen de groottes van het netwerk van de verschillende moeders in categorieën

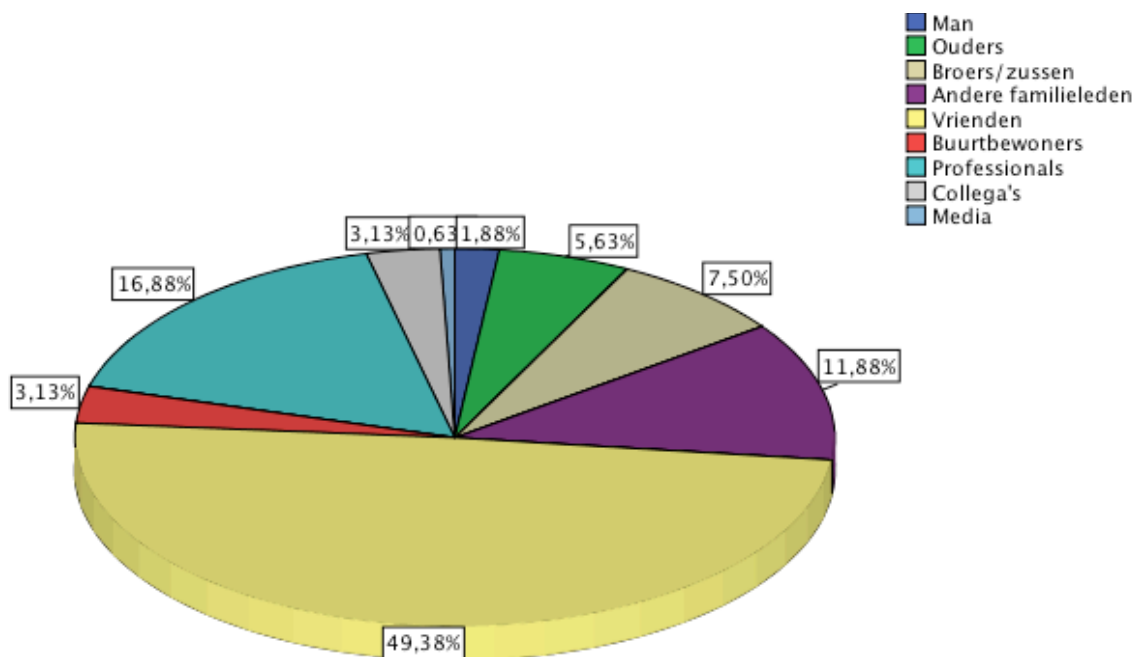
	Significantie (tweezijdig)
Alleenstaand vs. getrouwd/samenwonend	0,997
Niet-afgestudeerd vs. afgestudeerd Nederlands	0,004
Niet-afgestudeerd vs. afgestudeerd Marokkaans	0,385
Niet-schoolgaande vs. schoolgaande kinderen Nederlands	0,999
Niet-schoolgaande kinderen vs. pubers Nederlands	0,198
Schoolgaande kinderen vs. pubers Nederlands	0,380
Niet-schoolgaande vs. schoolgaande kinderen Marokkaans	0,991
Niet-schoolgaande kinderen vs. pubers Marokkaans	0,549
Schoolgaande kinderen vs. pubers Marokkaans	0,358

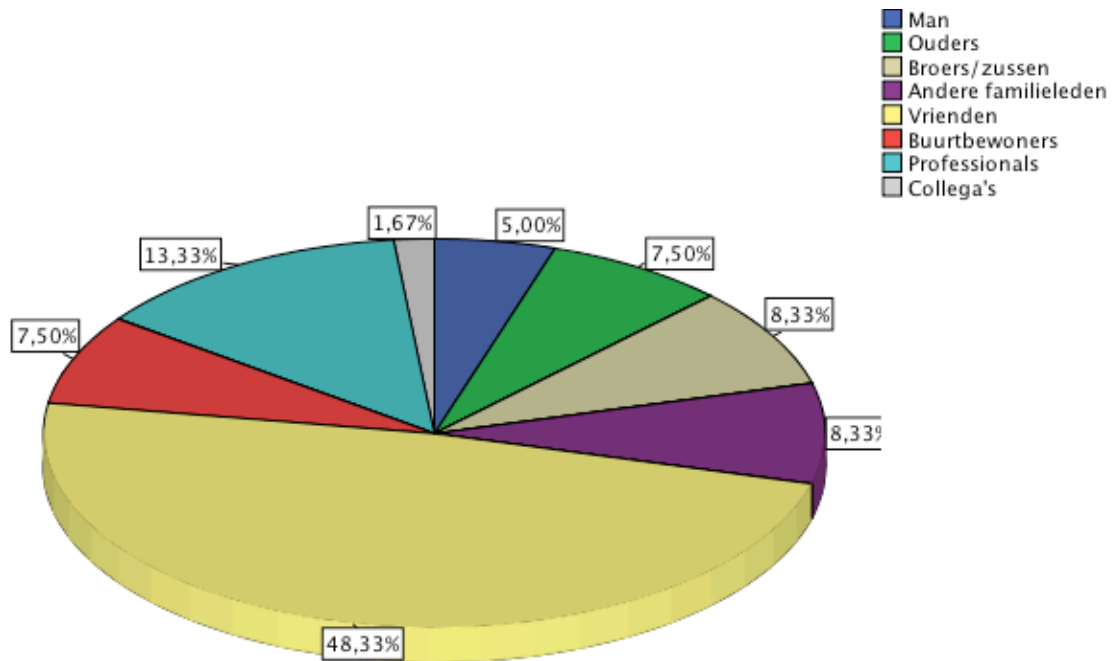
Figuur 2. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van Marokkaanse moeders.

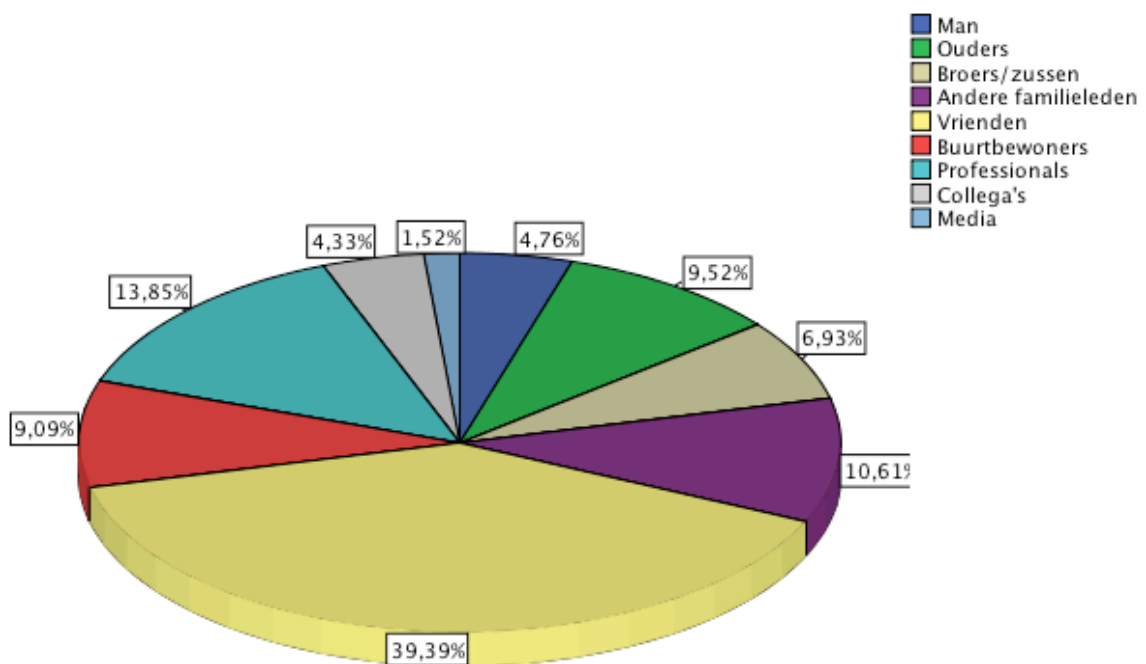
Figuur 3. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van alleenstaande Nederlandse moeders.

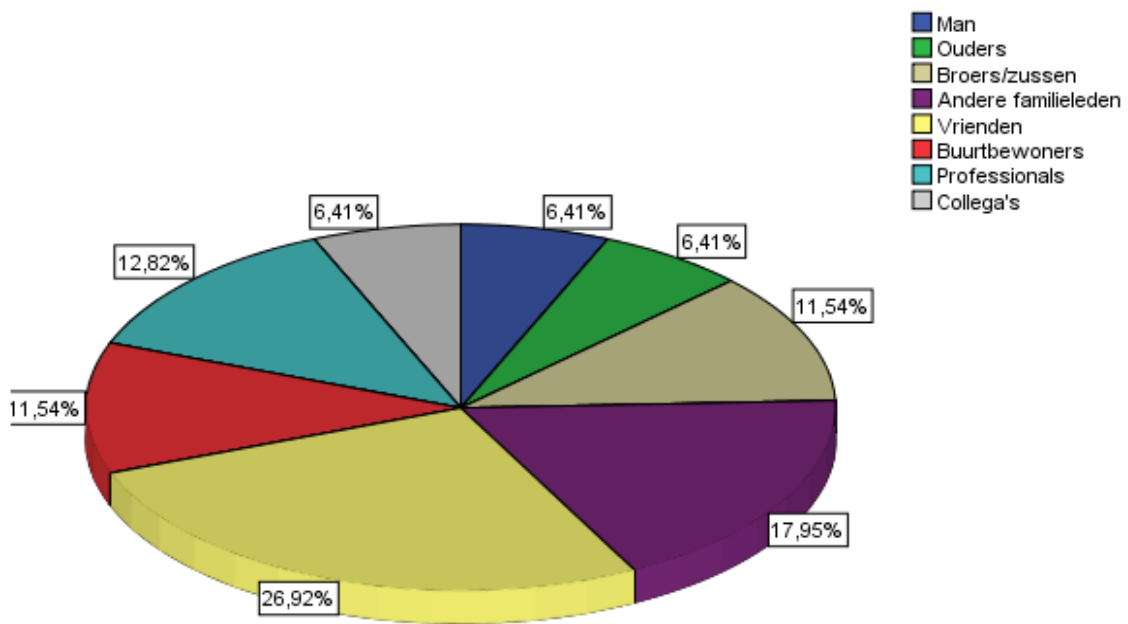
Figuur 4. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van getrouwde/samenwonende Nederlandse moeders.

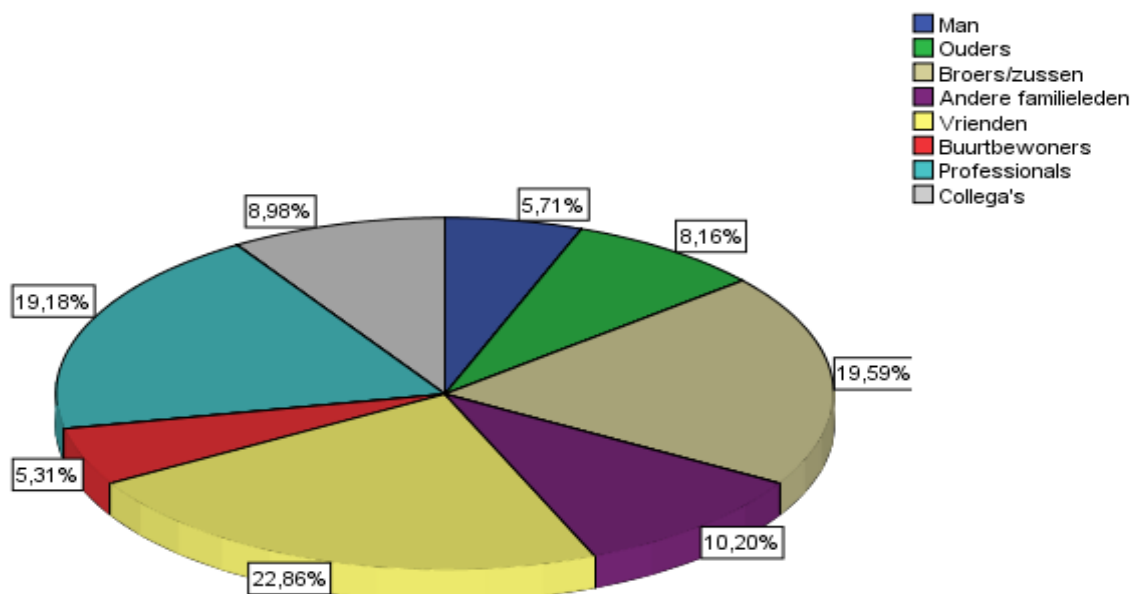
Figuur 5. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van niet-afgestudeerde Nederlandse moeders.

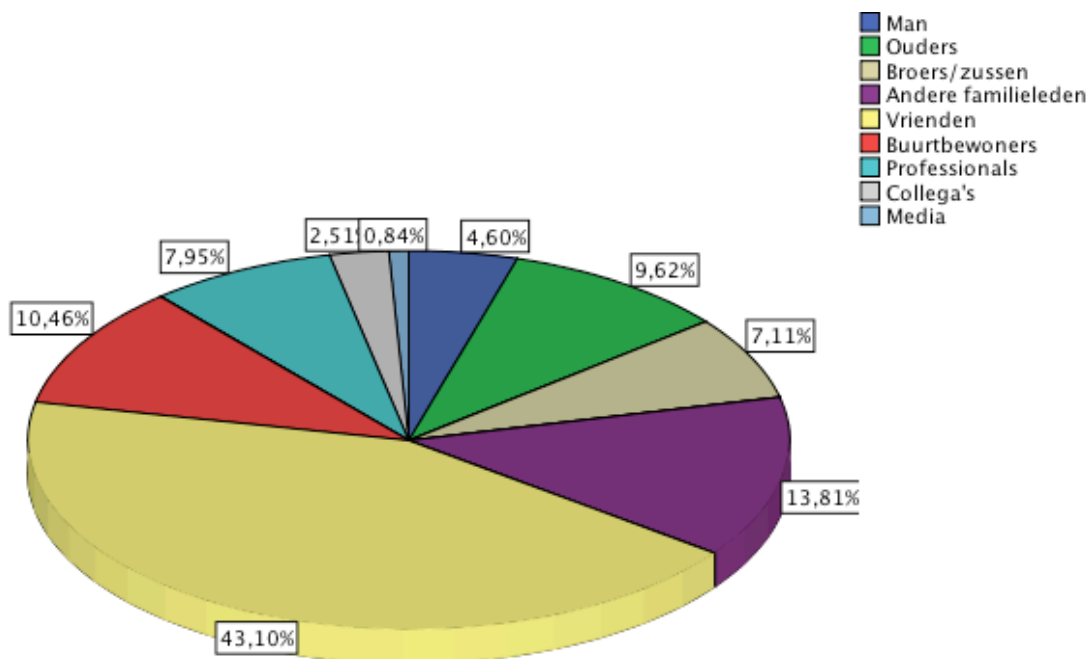
Figuur 6. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van afgestudeerde Nederlandse moeders.

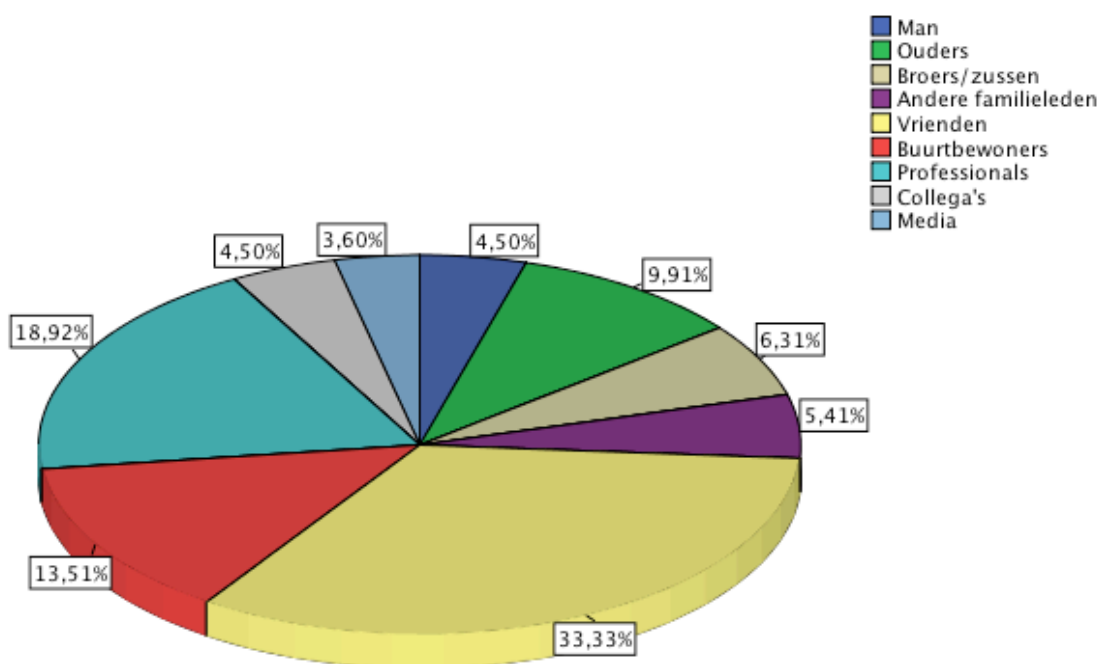
Figuur 7. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van niet-afgestudeerde Marokkaanse moeders.

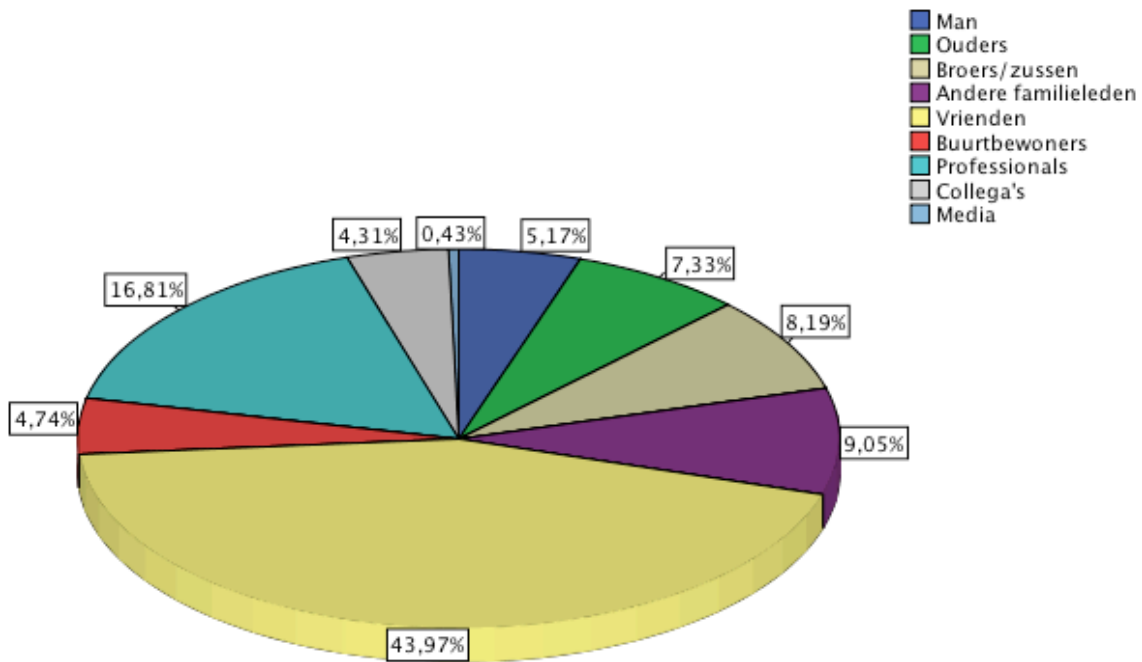
Figuur 8. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van afgestudeerde Marokkaanse moeders.

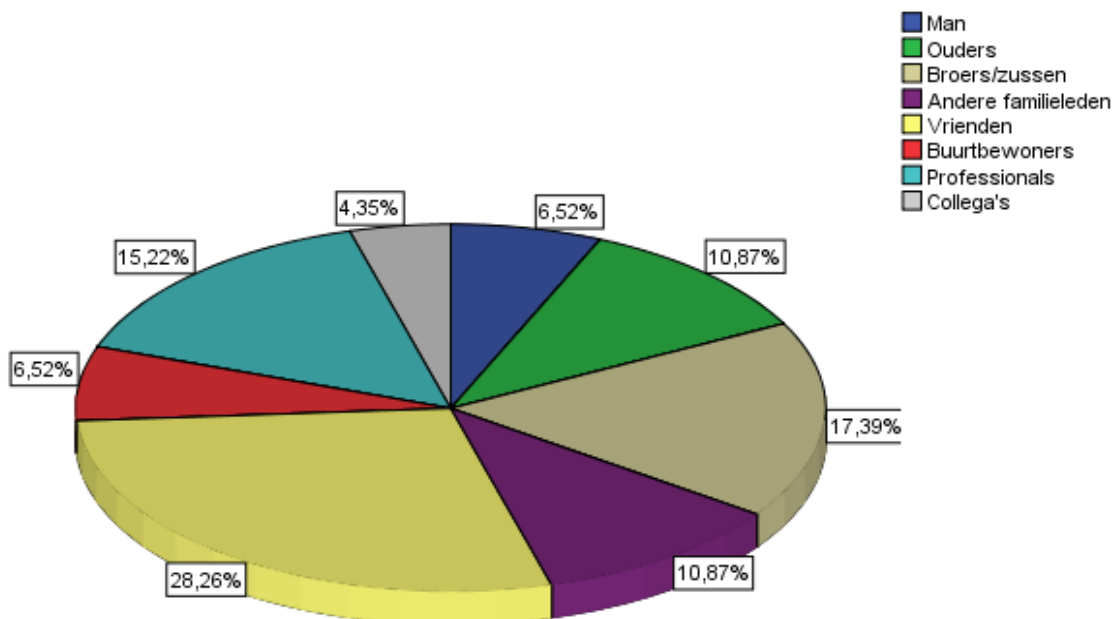
Figuur 9. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van Nederlandse moeders met niet-schoolgaande kinderen.

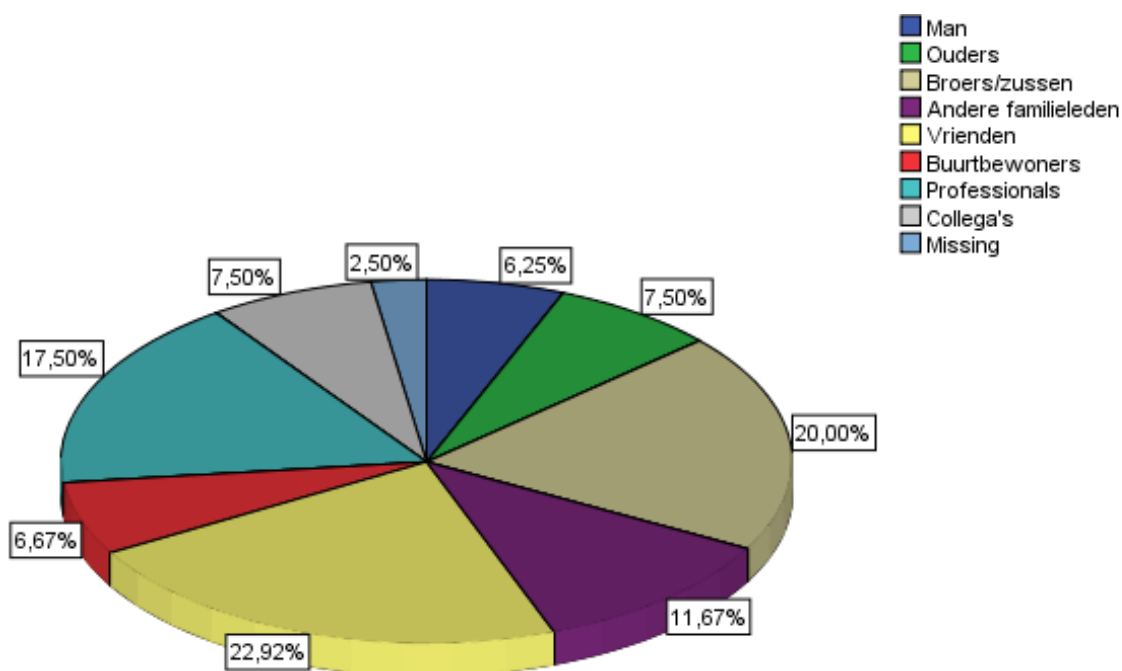
Figuur 10. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van Nederlandse moeders met schoolgaande kinderen.

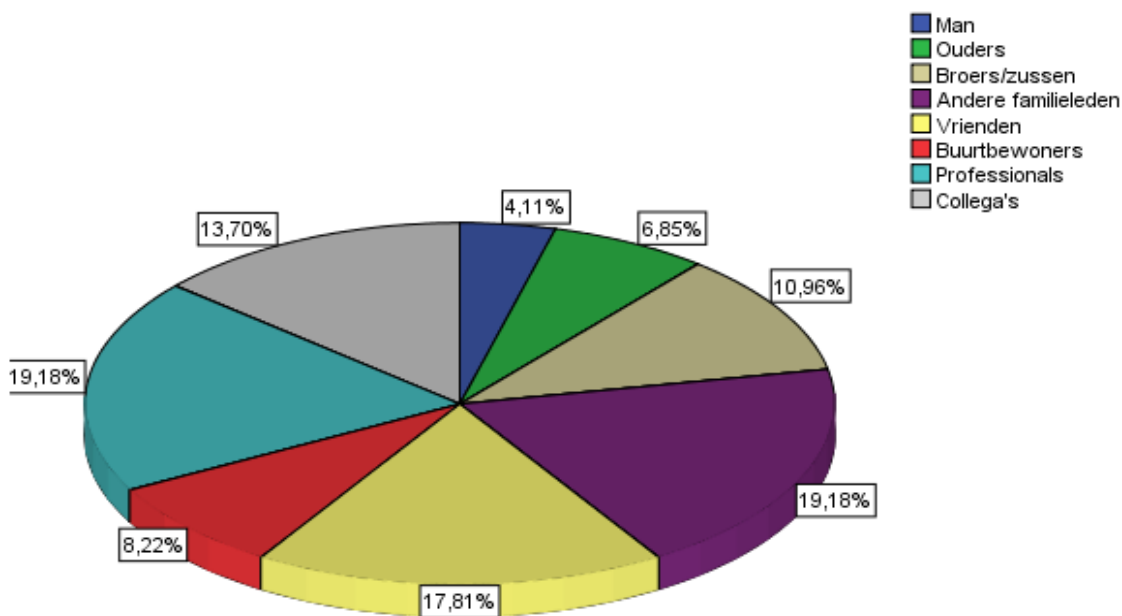
Figuur 11. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van Nederlandse moeders met pubers.

Figuur 12. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van Marokkaanse moeders met niet-schoolgaande kinderen.

Figuur 13. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van Marokkaanse moeders met schoolgaande kinderen.

Figuur 14. Cirkeldiagram met de verdeling van de actorgroepen van Marokkaanse moeders met pubers.

Bijlage 2

Fragment 1:

“NM: Ja en mijn man natuurlijk maar dat is zo gewoon ja ik bespreek alles eerst met hem natuurlijk.”

Fragment 2:

“NM: ja jawel ook, maar omdat hij denk ik een man is, nou ja hij is zeker te weten een man maar omdat hij man is denk je van denkt hij toch over sommige dingen anders weet je wel. Dan begrijpt hij niet helemaal dat ik ergens mee kan zitten, terwijl hij denkt van ah joh dat komt toch wel weer goed.”

Fragment 3:

“NM: ja ja hoe deed ik dat of hoe deed jij dat en wat mocht ik wel, ja een ouder iemand vind je vaak toch wijzer.”

Fragment 4:

“NM: Ja met vriendinnen heb je het er dan over, he hoe doe jij dat dan, ben je soms ook geïrriteerd en dan zeggen ze soms van ja dat heb ik ook wel en joh dat is toch zo dat kan en dat mag af en toe en ik loop dan even weg. En dan denk ik ook ja, dat is ook wel handig.”

Fragment 5:

“NM: En dan he zij zien wat er op school gebeurt, daar ben je als ouders niet bij. Of een kind gepest wordt of he heel sociaal is en veel vrienden heeft. Dan daar spelen zij een rol in.”

Fragment 6:

“NM: Ja en zij voeden jouw kind op in de tijd dat hij op school is.”

Fragment 7:

“NM: Ja maar ik denk dat met collega's vooral dingen zijn die op dat moment erg hoog zitten, dat ga je natuurlijk vertellen aan de mensen die je op dat moment om je heen hebt. Dat kunnen natuurlijk ook leuke dingen zijn he.”

Fragment 8:

“NM: Ja dat is dus pragmatisch uh soms uh zit iets je heel hoog en dan ben je toevallig kom je op je werk aan en dan deel je het met iemand op je werk want die is dan voor handen en uh dan uh ben je ook niet even in de gelegenheid om dan even iemand anders te bellen ofzo en zo werkt dat dan een beetje. Dat is niet (..) niet altijd een keuze die je maakt omdat je denkt ja die vraagt ligt daar het beste of die kan ik daar het beste stellen maar puur pragmatisch van nou het zit nu hoog en ik wil het eigenlijk het kwijt en dat is dan toevallig bijvoorbeeld een collega.”

Fragment 9:

“NM: En ik wisselen ook wel eens wat dingen uit van hoe doe jij dit, zou die aanpak ook bij mij werken? Of andersom.”

Fragment 10:

“NM: S. heeft iets goeds gedaan of heeft met paardrijden weer een proefje gehaald of iets.”

Fragment 11:

"NM:Uh, even kijken hoor, uh, problemen niet zo zeer, maar toen de borstvoeding niet zo goed ging toen heb ik wel een vriendin huilend opgebeld wat ik daar mee moest. Wat er werd mij aangeraden dat ik dat ik bijvoeding moest geven, maar ik had juist gelezen dat, in boeken dat dat niet goed was. En dat je daar niet mee uh, en dat je daar ja, niet zo snel mee aan moet beginnen zeg maar. Enne, ja dat werd me toen wel aangeraden. Of uh, voor mijn gevoel eigenlijk opgelegd. En dat vond ik heel erg en ik wist niet wat ik daar mee moest. Dus toen heb ik wel echt uh, ja wel uh, mijn vriendin A. opgebeld. Van wat moet ik nou?!"

Fragment 12:

"NM: eh wat heb je het over, de gevaren van het uitgaanscircuit van het ouder worden, drugs, pillen, drank eh seksualiteit ook natuurlijk eh ehm"

Fragment 13:

"M2: En we praten zo over met elkaar als een kind heeft iets gepakt in school en. Snap je? Hoe wat ga je doen. Wat ga je zeggen tegen jouw kind als hij heeft gezien."

Fragment 14:

"MM: Meestal over kinderen. Als we praten, praten wij over kinderen. De school, prestaties, wat kinderen meemaken op school. Dan heb ik het over, ja, mijn dochter heeft daar weinig eh mee.. In geval ze heeft geen last van dus, ja discriminatie, ik weet het niet of het zo is, maar de kinderen van vriendin A die, ja bijvoorbeeld, die maken de raarste dingen mee."

Fragment 15:

"NM: Nee, want uiteindelijk had ik natuurlijk ook met mijn ex-man te maken, dus ik kon wel volledig met mijn moeder op één lijn zitten, maar ik had ook te maken met mijn ex-man. En ik denk dat ik eigenlijk vanaf (..) toch dat T. acht was, veel meer naar H. heb geluisterd, dat wij op één lijn zaten als gescheiden ouders als dat ik met mijn moeder op één lijn zat. [...]Dus met dagelijkse dingetjes werden met mijn moeder besproken en met H, mijn ex-man, was het puur de lijnen van uh, uh, ja over een, een kwartalen, het half jaar."

Fragment 16:

"NM: ik ben er bewust mee bezig ja [...] uhm door mijn opleiding, en uhm dat ik weet wat voor een effect ouder op hun kinderen kunnen hebben. {ja}. En dat is denk ik het meest nog, dat ik gewoon weet hoe belangrijk uh deze eerste jaren ook zijn."

Fragment 17:

"NM: Ja ik denk het wel omdat het zolang je zelf geen ouder bent het altijd veel gemakkelijker is. Daar een idee over te hebben en uh om dan daarover uh een mening te hebben en als je dan zelf uh ouder bent om dan merk je toch dat het ja moeilijk is."

Fragment 18:

"NM15: Ja dan denk ik als ik echt iets concreets wil weten dat ik dan even op internet zou kijken."

Fragment 19:

"NM: ...Nou een paar weken terug was ze ziek, heeft ze de zesde ziekte gehad. Toen kreeg ze allemaal vlekjes en toen had ik wel zoiets van ojee, wat is er nu

weer aan de hand. En het was 's avonds laat, in de nacht al dus ja dan bel ik ook niemand meer. En toen gingen we ook op internet kijken..."

Fragment 20:

"NM: lezen internet, veel informatie vergaren via internet toch wel. Ook wel meningen delen en lezen op forums, zulk soort dingen. Want daar kunnen mijn ouders en vriendinnen niet bij helpen.

IR: en hoe komt dat dan dat zij niet kunnen helpen?

NM: nou dat ze geen ervaring hebben met een kind met diabetes. In dit gerichte geval zeg maar. Dan moet je toch mensen hebben, die ook zo'n kind hebben zeg maar. Lotgenoten. En die vind je dan veelal op internet. Daar praat je dan niet echt mee, maar lees je meer de verhalen van anderen."

Fragment 21:

NM: nou ik moet zeggen de laatste tijd wel wat minder nu ze ouder zijn hoor.

IR: oke en hoe denkt u dan dat dat komt?

NM: ja omdat je je weg gevonden hebt denk ik. En bij een eerste is het natuurlijk ook nog anders als, want bij een eerste lees je ook nog boeken van hoe uh wat zijn de stapjes en hoe moet je daarmee omgaan, zeg maar. En bij een tweede weet je dat dan al omdat je het van de eerste hebt meegemaakt."

Fragment 22:

"NM: Nee, eigenlijk weinig, dat doe je toch uit instinctief. Misschien nam je wel eerst toen ze klein waren ging je lezen, maar al gauw kwam je er eigenlijk achter als je kind geboren was, tenminste ik, dat dat vanuit je hart toch gaat, alleen als je rare kwesties misschien aan de hand krijgt, maar dat heb ik niet gehad."

Fragment 23:

"NM: Nee. Dat deed ik toe in 22 was en me eerste kind had en nog geen vriendinnen uit de kerk en toen ik dacht; Oke, en nu? {ja} Toen was ik op forums te vinden en eh haalde ik daar m'n eh lotgenoten zeg maar vandaan. {oke} Maar nu is dat niet meer nodig. Dat is opgevangen."

Fragment 24:

"NM: Ik heb toen de kinderen klein waren wel heel veel tijdschriften gelezen, niet dat ik specifiek een vraag had maar meer voor informatie ofzo en toen zocht ik ook wel dingen op op internet maar nu merk ik toch dat ik het prettiger vind om ervaringen te horen van anderen dat ik dat prettiger vind dan wijsheid van internet af te halen ofzo..."

Fragment 25:

"NM: jawel, ja uhm ik lees heel veel tijdschriften. Uh ja dingen die je tegen komt die je, waarvan je denkt daar heb ik wat aan of dat spreekt me aan of dat soort dingen.

IR: mmm en uhm waarvoor zoek je dan dingen, uh zoek je echt dingen op?

NM: nee nee, ik kom soms dingen tegen en de laatste tijd niet meer, maar eerst kocht ik weleens tijdschriften zoals kinderen bijvoorbeeld en daar staan dan weleens tips bij bijvoorbeeld, of JM, een beetje meer de leeftijd van pubers en daar kom je weleens dingen tegen waarvan je denkt ja dat is handig of uh dingen die in jouw gevoel bevestigen."